

Η ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Συμεών Μαυρίδης

Δρ. Κοινωνικής Διοίκησης και Πολιτικής Επιστήμης
- Μεταδιδακτορικός Ερευνητής ΔΠΘ, Δικηγόρος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το Ελληνικό Σύνταγμα βρίσκεται στην κορυφή των κανόνων δικαίου. Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί να διαφωτίσει το μέγεθος της σύνδεσης του λαού, ως κυρίαρχου οργάνου εντός της δημοκρατίας, με τη διαδικασία της αρχικής κατάρτισης του συντάγματος και της παρεπόμενης εν δυνάμει αναθεώρησής του. Δυστυχώς, η έμμεση συμμετοχή του λαού στις ανωτέρω διαδικασίες σε συνδυασμό με τον αυστηρό χαρακτήρα του συντάγματος, τις «ρήτρες αιωνιότητας» και το περιεχόμενο ορισμένων διατάξεων δημιουργεί συν τω χρόνω μια απόσταση από το πραγματικό αυθεντικό λαϊκό αισθητήριο.

ΛΕΞΕΙΣ – ΚΛΕΙΔΙΑ

αναθεώρηση, σύνταγμα, δημοκρατία

Το Σύνταγμα της Ελλάδας βρίσκεται στην κορυφή των κανόνων δικαίου από άποψη τυπικής ισχύος και καθορίζει τα θεμελιώδη δικαιώματα καθώς και τις σχέσεις οργάνωσης και λειτουργίας της πολιτείας. Βασικός πυρήνας του συντάγματος αποτελεί η δημοκρατία καθώς «θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία» (άρ. 1 παρ. 2 Σ.). Εντός μιας δημοκρατίας κρίσιμο στοιχείο θεωρείται η συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων ανθρώπων σε όσο το δυνατόν περισσότερα ζητήματα. Η συμμετοχή των πολιτών στην εκλογική διαδικασία δημιουργεί το πλαίσιο άσκησης της νόμιμης εξουσίας. Ακολούθως, από τη μελέτη της εξουσίας οδηγούμαστε αναπότρεπτα στις αποδεκτές μορφές και τους τρόπους άσκησής της, δηλαδή στην έννοια του δημοκρατικού πολιτεύματος που εδράζεται στην ισότητα και στη λαϊκή κυριαρχία (Μανωλεδάκης 2005:54).

Δεδομένης της μέγιστης σημασίας των κανόνων δικαίου του Συντάγματος, το βάρος των αναλύσεων μετατοπίζεται στην αρχική θέσπιση των Συνταγμάτων, δηλαδή στην άσκηση πρωτογενούς συντακτικής εξουσίας καθώς και στη δυνατότητα αναθεώρησής τους μέσω της δευτερογενούς αναθεωρητικής λειτουργίας. Το σύγχρονο όμως Ελληνικό Σύνταγμα είναι ανελαστικό και αυστηρώς τυπικό. Ο λαός είναι πρακτικά αμέτοχος στις διαδικασίες κατάρτισης των Συνταγμάτων, δεν τα επικυρώνει με δημοψηφίσματα ούτε συμμετέχει ενεργά στη διαδικασία της αναθεώρησης (άρ. 110 Σ.). Δηλαδή, δεν υπάρχει απόλυτη δημοκρατία βάσει της οποίας ο λαός «δύναται να προβαίνει σε συνολική αναθεώρηση του συντάγματος» αλλά περιορισμένη δημοκρατία στην οποία «ο λαός, αυτοπεριοριζόμενος, ψηφίζει σύνταγμα στην αναθεώρηση του οποίου θέτει όρια» (Κοϊμτζόγλου 2005:53).

Αν θέλαμε να σταθούμε στην ποιότητα του ισχύοντος Συντάγματος, σύντομα οι αναλύσεις θα επικεντρωθούν σε τρία προβλήματα καίριας σημασίας. Το πρώτο βασικό πρόβλημα ως οφθαλμαπάτη έγκειται στο γεγονός ότι, ενώ το πρώτο Σύνταγμα ψηφίζεται από τη Βουλή, δεν επικυρώνεται από τον λαό κατά άρθρο ξεχωριστά. Αυτή η πρακτική έχει ως αποτέλεσμα ένας μικρός αριθμός ανθρώπων (όπως είναι για παράδειγμα οι τότε βουλευτές) να δεσμεύουν για ολόκληρες δεκαετίες έναν ολόκληρο πληθυσμό με διατάξεις που απέχουν, συν τω χρόνω, κατά πολύ από το λαϊκό αυθεντικό αισθητήριο αλλά και από τις σύγχρονες εξελίξεις. Παρεμφερές είναι και το πρακτικό ζήτημα της γενικότερης απουσίας του λαού από την κατάρτιση του Συντάγματος. Ταυτόχρονα, το δεύτερο πρόβλημα έγκειται στην αυτοθέωση του ελληνικού συντάγματος. Ειδικότερα, πολλές συνταγματικές διατάξεις χρίζονται ως αιώνιες, δηλαδή ως μη αναθεωρητέες, οι υπόλοιπες δε είναι εξαιρετικά δύσκολο να μεταβληθούν. Δηλαδή, διαθέτουμε ένα αυστηρό, δυσκίνητο και ανελαστικό Σύνταγμα. Ακολούθως, το τρίτο πρόβλημα σχετίζεται με την ίδια την ουσία των συνταγματικών διατάξεων, όπου υπό την κάλυψη του Συντάγματος νομιμοποιούνται είτε εντελώς αντιδημοκρατικές πρακτικές, όπως είναι οι Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου, είτε αυτοαναπαράγεται ένα πλήρως αναξιοκρατικό μοντέλο άσκησης δημόσιας

εξουσίας. Στην πραγματικότητα η αρχή της διάκρισης των εξουσιών-λειτουργιών είναι ένα γράμμα κενό (αρ. 26 Σ.) καθώς η δικαστική εξουσία¹, η διοίκηση του κράτους και οι ανεξάρτητες αρχές² είναι πλήρως υποταγμένες στην εκάστοτε κυβέρνηση (εκτελεστική εξουσία).

Αναλύοντας το πρώτο πρόβλημα, που είναι και το σοβαρότερο, δηλαδή την απουσία του λαού από την κατάρτιση του Συντάγματος θα πρέπει να σημειώσουμε ότι το εν λόγω πρόβλημα δεν είναι μόνο ελληνικό. Αναμφισβήτητα όμως, από την άλλη, παγκοσμίως γίνονται τα τελευταία χρόνια σοβαρές προσπάθειες υπέρβασής του όπως εσχάτως στην Ισλανδία μετά την εκεί κρίση χρέους το 2008³. Πρακτικά, οι διαθέσιμες λύσεις υπάρχουν, απλώς φυσικά η εκτελεστική εξουσία δεν επιθυμεί καμία αλλαγή προς αυτόν το σκοπό. Αντιθέτως το σύστημα διοίκησης γίνεται ολοένα και πιο πρωθυπουργικοκεντρικό και γενικότερα συγκεντρωτικό αρχής γενομένης από την αναθεώρηση του 1986 αλλά και τις τελευταίες συνενώσεις των Δήμων ή και των Πανεπιστημίων.

Η πρώτη και μάλλον η πιο ορθή λύση με την έννοια ότι διαθέτει τόσο αμεσοδημοκρατικά στοιχεία όσο και πρακτικότητα και απλότητα καθώς και μεγαλύτερες πιθανότητες ευδοκίμησης σε νομικό επίπεδο είναι οι προτάσεις κατ' άρθρο να συντελούνται από τα κόμματα της βουλής και οι όποιες τροποποιήσεις να τίθενται στην κρίση του λαού κατά κόμμα και κατ' άρθρο μέσω δημοψηφίσματος (δηλαδή τα κόμματα θα αναφέρουν πώς και αν θέλουν να αλλάξει μια ισχύουσα διάταξη με τη δυνατότητα μεταξύ τους σύμπλευσης). Όσες αλλαγές υπερβούν, σε μια μόνο ψηφοφορία, το 60% (το ποσοστό είναι συζητήσιμο) θα τρέπονται σε συνταγματικές διατάξεις. Σε αυτήν την περίπτωση οι πολίτες θα έχουν τη δυνατότητα να επιλέγουν από όλες τις προτάσεις των

¹ Άρθρο 90 παρ. 5 Συντάγματος - Οι προαγωγές στις θέσεις του Προέδρου και του Αντιπροέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου και του Ελεγκτικού Συνεδρίου ενεργούνται με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται ύστερα από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου, με επιλογή μεταξύ των μελών του αντίστοιχου ανώτατου δικαστηρίου, όπως νόμος ορίζει. Η προαγωγή στη θέση του εισαγγελέα του Αρείου Πάγου ενεργείται με όμοιο διάταγμα, με επιλογή μεταξύ των μελών του Αρείου Πάγου και των αντεισαγγελέων του, όπως νόμος ορίζει. Η προαγωγή στη θέση του γενικού επιτρόπου του Ελεγκτικού Συνεδρίου ενεργείται με όμοιο διάταγμα με επιλογή μεταξύ των μελών του Ελεγκτικού Συνεδρίου και της αντίστοιχης Γενικής Επιτροπείας, όπως νόμος ορίζει. Η προαγωγή στις θέσεις του γενικού επιτρόπου των διοικητικών δικαστηρίων ενεργείται με όμοιο επίσης διάταγμα με επιλογή μεταξύ των μελών της αντίστοιχης Γενικής Επιτροπείας και των προέδρων εφετών των διοικητικών δικαστηρίων, όπως νόμος ορίζει (...).

² Άρθρο 101Α παρ. 2 Συντάγματος - Νόμος ορίζει τα σχετικά με την επιλογή και την υπηρεσιακή κατάσταση του επιστημονικού και λοιπού προσωπικού της υπηρεσίας που οργανώνεται για την υποστήριξη της λειτουργίας κάθε ανεξάρτητης αρχής. Τα πρόσωπα που στελεχώνουν τις ανεξάρτητες αρχές πρέπει να έχουν τα ανάλογα προσόντα, όπως νόμος ορίζει. Η επιλογή τους γίνεται με απόφαση της Διάσκεψης των Προέδρων της Βουλής και με επιδίωξη ομοφωνίας ή πάντως με την αυξημένη πλειοψηφία των τεσσάρων πέμπτων των μελών της. Τα σχετικά με τη διαδικασία επιλογής ορίζονται από τον Κανονισμό της Βουλής.

³ Π.χ. η κατάρτιση του συντάγματος να συντελείται από κάτω προς τα πάνω, δηλαδή με τη συμμετοχή των πολιτών ή με ανοιχτό ψηφιακό κώδικα.

κομμάτων. Η δεύτερη λύση συνοψίζεται στο γεγονός της διατήρησης πλήρως του υπάρχοντος συστήματος αναθεώρησης, έχοντας ως κύριο πλεονέκτημα την ιστορική εμπειρία, με την απλή προσθήκη στο τέλος της διαδικασίας ενός δημοψηφίσματος όπου πολίτες θα μπορούν να υιοθετούν με ένα ναι ή ένα όχι κατ' άρθρο τις αλλαγές. Αν τα ναι δεν υπερβούν το 60%, η ψηφισθείσα διάταξη από τη βουλή θα αδρανοποιείται. Τέλος, η τρίτη λύση είναι τα κόμματα της βουλής, πέραν της παραδοσιακής διαδικασίας οποτεδήποτε το θελήσουν, να μπορούν να τροποποιούν μια συνταγματική διάταξη, κατά το δοκούν, με πολύ ισχυρή πλειοψηφία π.χ. των 200 βουλευτών⁴.

Όσον αφορά το δεύτερο φλέγον πρόβλημα περί ύπαρξης μη αναθεωρητέων διατάξεων ως αποτέλεσμα της αυτοθέωσης του συντάγματος θα πρέπει να σημειωθούν τα κάτωθι⁵. Οι λεγόμενες από τη θεωρία ως «ρήτρες αιωνιότητας» (eternity clause) υπάρχουν και σε Συντάγματα άλλων κρατών. Το ζήτημα είναι όμως πρέπει να υφίστανται; Η απάντηση μάλλον θα πρέπει να είναι αρνητική. Οι λόγοι είναι πολλοί οι κυριότεροι όμως είναι δύο: α) η ιστορική ερμηνεία των κανόνων δικαίου και β) η ελεύθερη βούληση των λαών. Ιστορικά, ο υπάρχον αστικός συνταγματισμός είναι απόρροια της Αναγέννησης και φυσικά του Διαφωτισμού και ανδρώθηκε μέσω των μεγάλων επαναστάσεων του 18^{ου} αιώνα, της αμερικανικής και γαλλικής. Ο σκοπός των επαναστάσεων ήταν διττός. Η αποκαθήλωση-αποδυνάμωση των δύο πάλαι ποτέ πανίσχυρων αυθεντιών, της Εκκλησίας (χριστιανικός κομφορμισμός και σε αμιγώς κοσμικά ζητήματα) και της μοναρχίας (καταχρηστική άσκηση διοίκησης και μη διάκριση των εξουσιών).

⁴ Ο τέως Πρόεδρος της Βουλής και τέως πρόεδρος της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης κ. Μείμαράκης το Νοέμβριο του 2014 ήταν αφοπλιστικός. «Μιλώντας στα εγκαίνια της έκθεσης του Ιδρύματος της Βουλής για την επταετία 1967-1974 και τη δικτατορία των συνταγματαρχών ανέφερε: «Πρέπει να αναθεωρήσουμε κάποιες απόψεις τις οποίες είχαμε, να αντιμετωπίσουμε τα πράγματα σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα και αντίστοιχα με την κρισιμότητα των περιστάσεων και των καταστάσεων καθώς, τελικά, οι θεσμοί οι οποίοι υπήρχαν υπηρετούσαν μια ήρεμη περίοδο άλλων οικονομικο-πολιτικών συνθηκών οι οποίες όμως μεταβλήθηκαν, κυρίως με την παγκοσμιοποίηση και πρέπει τώρα σε περίοδο κρίσης να συντονιστούμε και να σχηματίσουμε μια ομάδα αντιμετώπισης της κρίσης. Προσωπικά είχα αναφερθεί και στο παρελθόν σε μια πρόταση, για να μπορούμε να αποφεύγουμε τις αγκυλώσεις και την καταθέτω εκ νέου τώρα, σύμφωνα με την οποία ζητώ μη θεμελιώδεις συνταγματικές διατάξεις να μπορούμε να τις τροποποιούμε ανεξάρτητα από το αν η Βουλή είναι Αναθεωρητική ή όχι, με εντολή της προηγούμενης με μια πολύ αυξημένη πλειοψηφία. Δεχόμαστε ή όχι πως η Βουλή είναι το κυρίαρχο Σώμα στην Κοινοβουλευτική Δημοκρατία; Αν λοιπόν υπάρχει ομοφωνία ή τα 4/5 ή τα 3/5 της Βουλής, ανάλογα με το θέμα και συμφωνούμε στην αλλαγή μιας διάταξης όπως για παράδειγμα ο Νόμος Περί Ευθύνης Υπουργών, γιατί να μην δώσουμε το δικαίωμα να είναι πιο ευέλικτο το Συνταγματικό καθεστώς και αντ' αυτού να πρέπει να περιμένουμε πέντε ή δέκα χρόνια για την τροποποίηση της;» (in.gr 19.11.2014).

⁵ ΤΜΗΜΑ Β': Αναθεώρηση του Συντάγματος - Άρθρο 110: «1. Οι διατάξεις του Συντάγματος υπόκεινται σε αναθεώρηση, εκτός από εκείνες που καθορίζουν τη βάση και τη μορφή του πολιτεύματος, ως Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας, καθώς και από τις διατάξεις των άρθρων 2, παράγραφος 1, 4 παράγραφοι 1, 4 και 7, 5 παράγραφοι 1 και 3, 13 παράγραφος 1 και 26».

Επομένως, η ύπαρξη μη αναθεωρητέων διατάξεων ουσιαστικά κατασκευάζει μια τρίτη ανθρώπινη αυτή τη φορά αυθεντία την οποία κιόλας τη χρίζει αιώνια, δίνοντάς της δηλαδή και θεϊκά γνωρίσματα! Το σχήμα αυτό όμως όχι μόνο αντίκειται στη λογική⁶ και στο πνεύμα του Διαφωτισμού αλλά και στη βίωση της πραγματικότητας καθώς πολλά σιδηρά συντάγματα τα έχει θέσει στο περιθώριο η αυθεντική βούληση των λαών όπως π.χ. με ριζικές αλλαγές (το σοβιετικό σύνταγμα καταργήθηκε με δημοψήφισμα το 1993), με επαναστάσεις (σχετικό το ιρανικό σύνταγμα το 1979 με δημοψήφισμα), με δημιουργία νέων κρατών (νέο σύνταγμα στο Νότιο Σουδάν το 2011), με το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης (νέο σύνταγμα στο Ανατολικό Τιμόρ το 2002) κ.ά. Άλλωστε, «εφόσον χάθηκαν η Σπάρτη και η Ρώμη, ποιο κράτος μπορεί να ελπίζει ότι θα διαρκέσει για πάντα; Αν θέλουμε να σχηματίσουμε έναν μόνιμο θεσμό, ας μην διανοηθούμε λοιπόν καθόλου πώς να τον κάνουμε αιώνιο» (Ρουσσώ [1762] 2004:151-152). Το πρόβλημα είναι ότι η αμετακίνητη αιωνιότητα των συνταγμάτων, ότι δεν προβλέπεται δηλαδή διαδικασία αλλαγής, με το πέρασμα των ετών μπορεί να συσσωρεύσει μεγάλη λαϊκή αντίδραση η οποία να ξεδιπλωθεί με άναρχο, βίαιο και αιματηρό τρόπο.

Ο Καστοριάδης (2006) αναφέρει σχετικώς ότι «καμιά θεσμοθεσία δεν θα μπορέσει ποτέ να περιλάβει την αέναη εξαλλαγή της κοινωνικής και ιστορικής πραγματικότητας. Στην καλύτερη περίπτωση, μια τέτοια θεσμοθεσία θα προσπαθήσει να τη σκοτώσει· σκοτώνοντάς την όμως αναιρεί την ιστορικοκοινωνική πραγματικότητα: αναιρεί και το υποκείμενο και το αντικείμενό της. Συνεπώς, αν αναζητάμε το δρόμο για ένα καλύτερο σύνταγμα, δεν πρέπει να επιθυμούμε την παγιοποίηση των διατάξεών του, αλλά οφείλουμε να ψάχνουμε το σύνταγμα εκείνο που θα επιτρέπει πάντα στην ιστορικοκοινωνική πραγματικότητα, η οποία αυτό-εξαλλάσσεται, να εξοπλίζεται με τους κανόνες που της αντιστοιχούν σε κάθε στιγμή».

Ο Κωνσταντίνος Τσουκαλάς σε Πρόλογο Βιδάλη (2015:14-15) αναφέρει αναλόγως ότι: «ακόμα και αν στην πραγματικότητα κανένας συνταγματικός νομοθέτης δεν μπορεί (και σε κάθε περίπτωση δεν 'δικαιούται') να προκαταλαμβάνει το μέλλον προδικάζοντας εις το διηνεκές την καταστατική βούληση των διαδόχων του, οι συντακτικοί νομοθέτες τείνουν συνήθως να αποφαίνονται *sub specie aeternitatis*⁷. Επαγγελλόμενοι μίαν 'αδύνατη αιωνιότητα' θέλουν να παραβλέπουν πως η πανούργα ιστορία ελλοχεύει πάντα στη γωνιά. Αυτό όμως δεν οφείλεται βέβαια σε πλάνη. Στόχος τους είναι να παρεμβάλλουν όσο το δυνατόν λυσιτελέστερα θεσμικά αναχώματα ενάντια σε οποιαδήποτε απόπειρα ριζικής αλλαγής. Στην πραγματικότητα λοιπόν, η μη

⁶ Για παράδειγμα, δεν προβλέπεται νόμιμος τρόπος αλλαγής του πολιτεύματος από μοναρχία σε δημοκρατία, από δημοκρατία σε κομμουνισμό, από κομμουνισμό σε προεδρική ή ημιπροεδρική δημοκρατία ή άμεση δημοκρατία κ.λπ., οι δε ισλαμικές δημοκρατίες, τα εμιράτα και τα σουλτανάτα δεν αντέχουν σε σχολιασμό.

⁷ Στο πλαίσιο της αιωνιότητας.

αναθεωρησιμότητα των θεμελιωδών κανόνων δεν είναι τίποτε άλλο από μια απόπειρα συντήρησης των θεσμικών κεκτημένων ενάντια στο οποιοδήποτε 'άγνωστο'. Προβάλλοντας την αιωνιότητα, οι θεσμιζουσες εξουσίες επιδιώκουν απλώς να κερδίσουν το 'δικό τους' ιστορικό χρόνο ενάντια στις αβεβαιότητες ενός πάντα αντίξοου μέλλοντος».

Δυστυχώς, πρέπει να σημειώσουμε ότι μια μερίδα ειδικών συνδέει τις ριζοσπαστικές αλλαγές μόνο με την επανάσταση ή το πραξικόπημα (Κασιμάτης 2013, Χρυσόγονος 2013: 214). Όμως, αυτή η θεώρηση αντίκειται στο κατασκευασμένο από τους ανθρώπους για τους ανθρώπους θετό συνταγματικό δίκαιο. Ο Χάρης Οικονομόπουλος σε διάλεξη του το 2011 με τίτλο 'Η πατρίδα απέναντι στην κρίση' έγραφε σχετικώς: «Για να κυβερνηθεί αποτελεσματικά η χώρα, πιστεύω ότι χρειάζεται αναθεώρηση ακόμη και ορισμένων μη αναθεωρητέων διατάξεων. Η αναθεώρηση αυτή δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο με δημοψήφισμα. Δεν μπορεί οι επιλογές της Βουλής του 1975 περί 'Μη Αναθεωρητέων Διατάξεων' να δεσμεύουν κάθε Βουλή, εσαεί και επ' άπειρον. Και δεν μπορούμε να ακούμε ότι μόνο με πραξικόπημα μπορούν να αλλάξουν κάποια πράγματα. Μια τέτοια άποψη δεν χωράει στην ουσία της Δημοκρατίας».

Επίσης, αν διαβάσουμε το κείμενο της αμερικανικής και της γαλλικής επανάστασης θα παρατηρήσουμε ότι οι εξεγέρσεις δεν αφορούν τον τύπο του πολιτεύματος αλλά αν αυτός είναι τυραννικός και καταπιεστικός. Ακόμα, όμως, πέρα από τις νομικές αναλύσεις την απάντηση τη δίνει ο Αριστόβουλος Μάνεσης ο οποίος εμμένει στο επιχείρημα της λαϊκής κυριαρχίας και της απόλυτης ελεύθερης βούλησης. Διότι, ποιος είναι αυτός που θα βάλει εμπόδιο στη βούληση ενός κυρίαρχου λαού; Ο Μάνεσης (1980:394) αναφέρει τα εξής «Πράγματι, εις εν δημοκρατικόν καθεστώς ο προς οιαδήποτε κατεύθυνσιν σχηματισμός της λαϊκής θελήσεως δεν είναι νοητόν να τίθεται υπό έλεγχον. Ο λαός, ως κυρίαρχος, δύναται να θέλη οτιδήποτε, αρκεί ότι το θέλει». Η άποψη του Μάνεση πιστοποιείται και από το διεθνές δίκαιο (Khan 1987:3-4)⁸.

Άρα, η λεγόμενη αυτοθέωση του Συντάγματος μάλλον δημιουργεί περισσότερα προβλήματα παρά επιλύει. Στην Ελλάδα για παράδειγμα πολύ μελάνι χύνεται για την ιδέα της ψήφισης του Πρόεδρου της Δημοκρατίας άμεσα από το λαό. Πώς όμως θα ξεπεραστεί ο σκόπελος του άρ. 110 του Σ. το οποίο ομιλεί για Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία και όχι για Προεδρική; Τη σημερινή εποχή της κρίσης πολλοί συνταγματολόγοι την αιτιολογούν βάσει της ανωτέρω αυτοθέωσης του συντάγματος, ότι δηλαδή είναι δήθεν πολύ καλό, τη στιγμή που πρέπει να αλλάξει απ' άκρη σ' άκρη. Η ακινησία του ελληνικού Συντάγματος και η έλλειψη αισθητηρίου με την πραγματικότητα αποκαλύφθηκε

⁸ Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του 1948 (άρ. 21 παρ.3), Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα του 1966, που κυρώθηκε στη χώρα μας με το Ν 2462/1997 (ΦΕΚ Α' 25/26.2.1997) στο άρ. 1 παρ. 1, Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα του 1966, που κυρώθηκε στη χώρα μας με το Ν 1532/1985 (ΦΕΚ Α' 45/19-19.3.1985) στο άρ. 1 παρ. 1, Charter of Economic Rights and Duties of States του 1974 (άρ. 1).

στη διαδικασία της συνταγματικής αναθεώρησης του 2008. Ένα έτος πριν από το τελικό ξέσπασμα της κοινωνικο-ηθικο-οικονομικής κρίσης, οι Έλληνες βουλευτές, αντί να αλλάζουν τα πάντα, αποφάσισαν να μην αλλάξουν τίποτα! «Η ολοκλήρωση της αναθεώρησης τον Μάιο του 2008 επέφερε μόνο τέσσερις, ελάσσοнос σημασίας τροποποιήσεις του Συντάγματος» (Κοντιάδης 2015:128). Οι ιστορικές προεκτάσεις αυτού του γυψοειδούς σχήματος φτάνουν στην αρχική θέσπιση του συντάγματος το 1975 όπου με υπερβολικά γρήγορα ρυθμό καταρτίστηκε ένα νέο σύνταγμα στο οποίο αποδόθηκαν υπερβολικές προσδοκίες που ήταν πολύ δύσκολο να ανταποκριθεί.

Επομένως, η *θεία συνταγματική αιωνιότητα* συμπορεύεται λανθασμένα με το τέλος της πολιτειακής οργάνωσης τη στιγμή που το τέλος της ιστορίας του Φράνσις Φουκουγιάμα έχει διαψευστεί. Ακόμα, η ακαμψία προσαρμογής του δημοκρατικού αισθητηρίου των συνταγμάτων με τις κοινωνικές εξελίξεις απασφαλίζουν διαρκώς διόδους αυθεντικής επαναστατικής δράσης μέσα σε αυτοαποκαλούμενες δημοκρατίες (βλ. Δημοκρατία της Τυνησίας, Αραβική Δημοκρατία της Αιγύπτου, Αραβική Δημοκρατία της Συρίας κ.ά.). Δηλαδή, εντός δημοκρατιών όπου έχουν θεσπιστεί συντάγματα ξεσπών βίαια επαναστατικά κινήματα. Με απλά λόγια, η ύπαρξη ενός συντάγματος και ο τίτλος μιας χώρας ως δημοκρατίας δεν σηματοδοτεί τη δημοκρατία ενώ επιπροσθέτως ελλοχεύει περίπτωση βίαιης λαϊκής αντίδρασης λόγω ακριβώς του ευτελισμού της ποιότητας της δημοκρατίας (βλ. πορτοκαλί επανάσταση).

Ο Πιέρο Καλαμαντρέι (Piero Calamandrei), μέλος της Συντακτικής Συνέλευσης του ιταλικού συντάγματος, έλεγε το 1955 ότι το σύνταγμα «δεν είναι μια μηχανή που άπαξ και τεθεί σε λειτουργία συνεχίζει από μόνη της. Το σύνταγμα είναι ένα κομμάτι χαρτί: το αφήνω να πέσει και δεν κινείται. Για να κινηθεί, πρέπει να το τροφοδοτούμε καθημερινά με καύσιμα» (Σαβιάνο 2013:172). «Η δύναμη ενός συντάγματος δεν είναι ποτέ δεδομένη αλλά είναι πάντοτε ζητούμενη, όχι μόνο κατά τη στιγμή της θέσπισής του, αλλά και σε όλη τη διάρκεια του βίου του» (Χρυσόγονος 2013:23). Όπως ειπώθηκε αναλόγως από τον Χριστόπουλο (2014), στην Ελλάδα στη σημερινή εποχή της οικονομικής κατάρρευσης η κανονιστικότητα του συντάγματος εξουθενώνεται καθώς αυτό που πραγματικά συμβαίνει είναι εντελώς αντίθετο από αυτό που το σύνταγμα προσπαθεί να απεικονίσει ως κανόνα. «Ο μαρασμός του Συντάγματος είναι το τίμημα της ακινησίας του. Για διάφορους λόγους, δεν ενσωματώνει τις αλλαγές που εκφράζουν τη νέα κατάσταση πραγμάτων με αποτέλεσμα την παρακμή των βασικών του λειτουργιών. Η εγγυητική του λειτουργία de facto συρρικνώνεται από τους νόμους, πράξεις νομοθετικού περιεχομένου, υπουργικές αποφάσεις κ.λπ. που το 'αδειάζουν' καθημερινά. Το Σύνταγμα όμως επιμένει, με αποτέλεσμα ο κόσμος πλέον να αρχίζει να χάνει την πίστη στην ιδέα ότι το σύνταγμα ρυθμίζει τις ζωές του, διότι απλά βλέπει ότι τις ρυθμίζουν άλλοι» (Χριστόπουλος 2014).

Πέραν της απουσίας ουσιαστών αμεσοδημοκρατικών διαδικασιών στη θέσπιση του συντάγματος και στην ύπαρξη αδιαπέραστων θεσμικών στεγανών που αγκυλώνουν τη γενικότερη μεταρρυθμιστική προσπάθεια προστίθεται και το

πρόβλημα της ίδιας της ουσίας των συνταγματικών διατάξεων. Δυστυχώς, καίριοι θεσμοί της κρατικής λειτουργίας ποδηγετούνται από την εκτελεστική εξουσία με αποτέλεσμα η αναβλύζουσα αναξιοκρατία να χαλυβδώνει ένα σύστημα υποδόριας συναλλαγής και ακινησίας.

Τη σημερινή εποχή, στην Ελλάδα, το έλλειμα δημοκρατίας έγινε εμφανές με την επίταση της ηθικο-οικονομικής κρίσης, ιδίως μετά το 2009, καθώς η χώρα «αναγκάστηκε» να εκχωρεί διαρκώς κομμάτια της κυριαρχίας και της πολιτικής αυτοτέλειάς της, σε υπερεθνικούς και εξωθεσμικούς φορείς! Η συγκεκριμένη ασυμβατότητα μεταξύ συνταγματικής θεωρίας και καθημερινής βίωσης της δημοκρατίας γρήγορα δέχτηκε τα πυρά της επιστήμης (Contiades 2013). Το έλλειμα της δημοκρατίας είναι ορατό έως αυταπόδεικτο παρά τις νομικές και δικαστικές ακροβασίες και αλχημείες (βλ. δικαστικές αποφάσεις). Για δεκαετίες, οι συνταγματικές αβλεψίες⁹ υποκρύπτονταν κάτω από το μανδύα μιας ψευδεπίγραφης συναίνεσης και μιας αισθητής βελτίωσης, ιδίως στην ικανότητα κατανάλωσης, οι δε κατά καιρούς αναθεωρήσεις μάλλον αντιμετώπιζονταν από λαό αδιάφορα διότι έπασχαν από γενναιότητα και λαϊκή στήριξη. Είναι πλέον εμφανές ότι θα πρέπει να εστιάσουμε στην ουσία της λειτουργίας της χώρας που είναι το δημοκρατικό πολίτευμα με ειλικρίνεια έχοντας ως άξονα ένα σύγχρονο σύνταγμα που θα αντικατοπτρίζει πάντα το αυθεντικό λαϊκό αίσθημα.

⁹ Ο Κοντιάδης (2015:19) θα γράψει με απόλυτη ειλικρίνεια την αιτιολογία του προβλήματος στη λειτουργία του ισχύοντος συντάγματος. «Κάθε μύθος έχει ένα τέλος. Το γεγονός ότι η δημοκρατία και το κράτος δικαίου στην Ελλάδα λειτούργησαν από το 1974 μέχρι και σήμερα χωρίς τις μείζονες συνταγματικές κρίσεις του παρελθόντος, δεν οφείλεται στην ποιότητα των συνταγματικών θεσμών, αλλά σε μια σειρά πολιτικών και οικονομικών παραμέτρων, καθώς και στη σοφία που επέδειξαν σε αρκετές περιπτώσεις οι ερμηνευτές του. Αντιθέτως, ορισμένες από τις εγγενείς αδυναμίες του ισχύοντος Συντάγματος κρίνονται (συν)υπεύθυνες για τη σημερινή κρίση του πολιτικού συστήματος και την οικονομική χρεοκοπία».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Βιδάλης, Τάκης (2015), *Ο Πολίτης Πρόεδρος. Γιατί Πρέπει να Αλλάξουμε Πολίτευμα*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κασιμάτης, Γεώργιος (2013), «Έχουμε Δημοκρατία... Χωρίς Δήμο», *Ελευθεροτυπία*, 3.2.2013, σ. 9.
- Καστοριάδης, Κορνήλιος (2006), *Ο Πολιτικός του Πλάτωνα*, Αθήνα: Πόλις.
- Κοϊμτζόγλου, Ιωάννης (2005), *Στοιχεία Δημοσίου Δικαίου*, γ' εκδ., Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Κοντιιάδης, Ξενοφών (2015), *Το Ανορθολογικό μας Σύνταγμα. Γιατί Απέτυχαν οι Πολιτικοί Θεσμοί*, Αθήνα: Παπαζήσης.
- Μάνεσης, Αριστόβουλος (1980), «Το Πρόβλημα της Ασφάλειας του Κράτους και η Ελευθερία», *Συνταγματική Θεωρία και Πράξη Ι*: 390-417.
- Μανωλεδάκης, Ιωάννης (2005), «Δημοκρατία - Ελευθερία - Ασφάλεια. Το Τρίπτυχο της Ιδανικής Πολιτείας», Στο Τιμητικός τόμος Ι για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη, *Δημοκρατία -Ελευθερία - Ασφάλεια*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Ρουσσώ, Ζαν Ζακ (1762/2004), *Το Κοινωνικό Συμβόλαιο ή Αρχές Πολιτικού Δικαίου* (μτφρ. Β. Γρηγοροπούλου & Αλ. Σταϊνχάουερ), Αθήνα: Πόλις.
- Σαβιάνο, Ρομπέρτο (2013), *Ο Αγώνας Συνεχίζεται* (μτφρ. Μ. Οικονομίδου), Αθήνα: Πατάκης.
- Χριστόπουλος, Δημήτριος (2014), «Οι Συγκρουσιακές Αποχρώσεις των Σχέσεων της Πραγματικότητας με τους Συνταγματικούς Κανόνες», *Βήμα*, 26.01.2014.
- Χρυσόγονος, Κωνσταντίνος (2013), *Η Καταστρατήγηση του Συντάγματος στην Εποχή των Μνημονίων*, Αθήνα: Λιβάνης.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Contiades, Xenophon (2013), *Constitutions in the Global Financial Crisis - A Comparative Analysis*, Ashgate.
- Khan, Ali (1987), "A Legal Theory of Revolutions", *Boston University International Law Journal* 5: 1-28.